

શ્રીદેવચંદ્રમુનિકૃત તેજબાઈ વ્રતગ્રહણ સજ્ઞાય

સં. મુનિસુજસચન્દ્ર-સુયશચન્દ્રવિજયૌ

કાવ્યનું મૂલ્ય મુખ્યત્વે કર્તાની કાવ્ય રચવાની શૈલી, કાવ્યના વિષય, કાવ્યની ભાષાકીય સામગ્રી, કાવ્યની ઐતિહાસિકતા આદિ બાબતો ઉપર આધાર રાખે છે. પ્રસ્તુત કૃતિ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ મહત્વની હોઈ અહીં પ્રસ્તુત કરી છે.

જિનેશ્વર ભગવંતોએ વિરાધના-(પાપ)થી બચવા મહાવ્રતો (ચારિત્રમાર્ગ)નો ઉપદેશ આપ્યો. જેઓ મહાવ્રતો ન લઈ શકે તેવા જીવો માટે મહાવ્રતની અપેક્ષાએ નાનાં અને સરળ (સુગમ) એવાં પાંચ અણુવ્રતો, અણુવ્રતોની પુષ્ટિ કરનારાં ત્રણ ગુણવ્રતો અને સંયમજીવનનું શિક્ષણ આપતાં ચાર શિક્ષાવ્રતો એમ બાર વ્રતોનો ઉપદેશ આપ્યો. તેજબાઈ નામની શ્રાવિકાએ સં. ૧૬૮૨માં પૂજ્ય વિજયાનન્દસૂરિજી પાસે જે વ્રતો સ્વીકાર્યાં તેનું વર્ણન કરતી સુંદર એવી આ સજ્ઞાય દેવચન્દ્રજી નામના કવિએ રચી છે. કર્તાએ પોતે કોના શિષ્ય છે ? કઈ સંવતમાં કૃતિની રચના કરી છે ? તે કોઈપણ બાબતનો કાવ્યમાં ઉલ્લેખ કર્યો નથી.

જૈન ગુર્જર કવિઓ ભાગ-૩માં ૧૭મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં દેવચન્દ્રજી નામના કવિની નવતત્ત્વચોપાઈ, શત્રુંજય તીર્થ પરિપાટી, પૃથ્વીચંદકુમારરાસ આદિ કેટલીક રચનાઓ નોંધાયેલી છે. તેઓ હીરસૂરિજી મ.ની પરમ્પરામાં મહોપાધ્યાય ભાનુચન્દ્રજી ગણિના શિષ્ય હતા. તે જ દેવચન્દ્રજી પ્રસ્તુત કૃતિના કર્તા પણ હોઈ શકે છે. આ બાબતનો કોઈ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ મળતો નથી. પરંતુ જૈન પરમ્પરાના ઇતિહાસ ભાગ-૩, પૃષ્ઠ ૪૦૮માં આ અંગે નીચે મુજબ નોંધ મળે છે.

“ભટ્ટારક વિજયસેનસૂરિના સ્વર્ગગમન બાદ સં. ૧૬૭૨માં તપાગચ્છમાં બે પક્ષ પડ્યા ત્યારે મહો. ભાનુચન્દ્રગણિ વગેરે શ્રી વિજયાનન્દસૂરિના પક્ષમાં દાખલ થયા.”

આ ઉપરથી એટલું કહી શકાય જો સં. ૧૬૭૨ પછી ભાનુચન્દ્રજી

વિજયાનન્દસૂરિના પક્ષમાં ગયા હોય તો કદાચ વ્રતગ્રહણ પ્રસંગે ભેગા થવાનું બન્યું હોય. તે વખતે દેવચન્દ્રજી પળ ઉપસ્થિત હોય અને તેમના ગુણોથી આકર્ષાઈ અથવા તેજબાઈ શ્રાવિકાના આગ્રહને લઈ દેવચન્દ્રજીએ આ કૃતિ રચી હોય એમ બને.

કૃતિમાં કેટલાંક સ્થાનો અસ્પષ્ટ છે, જે મૂળરૂપે જ અહીં ઉતાર્યા છે. આ પ્રત શ્રીનેમિ-વિજ્ઞાન-કસ્તૂરસૂરિ ભળડારના સંગ્રહની છે. પ્રત આપવા બદલ વ્યવસ્થાપકોનો આભાર.

શબ્દકોશ	ગાથા નં.
૧. પોતિ = આવી મળે.	ઢા. ૧.૧
૨. સુધી = સાચી	૪
૩. વાસર = દિવસ	૭
૪. મે = મારે	૭
૫. વાંહણિ = વાહન	૮
૬. મેહૂળ = મૈથુન	૮
૭. લોહડીનીત = લઘુશઙ્કા	૯
૮. જુવટું = જુગાર	૯
૯. ક્રમ = કરમિયાં	૧૦
૧૦. ભાખ્ય = ભાખ	૧૧
૧૧. થાપિળમાસો = થાપળ ઓઢવવી	૧૧
૧૨. સાખ્ય = સાખ (સાક્ષી)	૧૧
૧૩. અદતા(તા)દાન = ન આપેલું લેવું તે	૧૨
૧૪. વરસઙ = ?	૧૩
૧૫. કુટિ = કૂંપડી	૧૭
૧૬. માળસઙ = મનસિ - મનમાં ?	૧૭
૧૭. અધકી = વધારાની	૧૮
૧૮. સઙ = બધા	૧૯
૧૯. છાકાછોલ = છોઢો ઉપર છોઢો	૧૯

२०. उपदसी = ?	२३
२१. दिसिपरिमाण = ऐक के वधु दिशामां गमनागमननुं माप	ढा. २.१
धुरंधर = बळद	१८
२२. वेहलि = वेहेल - गाडुं	७
पोठी = पोढियो	ढा.२ गा.८
२३. संपुतसय्या = ?	९
२४. खलकंकोड = खंखोळियुं (?)	११
२५. अंघोल = नाहवुं	११
२६. बरटी = बंटी (ऐक हलकुं धान्य)	१५
२७. झालर = वाल	१५
२८. नागली = बावटां जेवुं ऐक अनाज	१६
२९. भांग = वटाणां जेवुं ऐक कठोळ	१६
३०. चीणो = ऐक जातनुं अनाज	१६
३१. राजकदैवकई = ?	१७
३२. गोटा - ?	१८
३३. डोडी - ऐक वनस्पति	
३४. आरिआं - काकडी	२१
३५. खीजडी - ऐक झाड	२१
३६. ओढवां - ?	२१
३७. शिंगोडा - शिंगोडा	२२
३८. निलुआ -	२२
३९. सरघुओ - सरगवो	२२
४०. निवाहलोलि - ?	२४
४१. अगथिआ - ऐक झाड	२४
४२. आउलि - दातण माटे	२५
४३. अघाडों - ऐक छोड.	२५
४४. आखडी - नियम	२६
४५. करमांदान - जे व्यापारथी कर्म घणा बंधाय तेवो	

	व्यापार	२७
४६.	चुहला - चूला	२९
४७.	पाणी पाट - ?	३२
४८.	माटि टोपला - ?	३२
४९.	घोणी - नाहवुं	३४
५०.	समंध - सम्बन्ध	३५
५१.	आदेसथी - ?	ढाळ ३.१
५२.	अनरथडंड - प्रयोजन वगरनी हिंसारूप	३.१
५३.	योउं - जोउं	२
५४.	सोकठां - जुगार	२
५५.	पाली - छरी	३
५६.	कटारडी - बे बाजु धारवाळुं शस्त्र	३
५७.	चूहलेतरूं ?	३
५८.	देसावगासि - व्रतो लेती वखते मोकळा राखेला क्षेत्रनो संक्षेप करी एक अल्प आरंभवाळा भागमां रहेवुं	५
५९.	अतिथसंविभाग - अतिथिने दान आपवुं	७
६०.	गुरुनिग्रह - गुरुभगवंतनो आदेश	१०
६१.	अन्नत्थणाभोगेणं - पच्चक्खाण भूलाई जवाथी वस्तु वपराय ते	११
६२.	सहसागारेणं - सहसागारथी - इच्छा न होवा छातां पराणे वस्तु वापरवी पडे ते	११
६३.	महत्तरागारेणं - कोई विशिष्ट प्रयोजन ऊभुं थाय ने वस्तु वापरवी पडे	११
६४.	सव्वसमाहिवत्तिआगारेणं - चित्तमां समाधि टकाववा माटे वस्तु वापरवी पडे ते	१२

६

अर्हं नमः

ऐं नमः

श्रीसरसतिनइं करूं प्रणाम, जिम सिझइ मनवंछितकाम,
 बार व्रतनो करूं सज्झाय, पुण्य घणुं जिम पोति थाय ॥१॥
 प्रणमुं देव सदा अरिहंत, श्रीसुसाधु गुरु किरिआवंत,
 धर्म केवलीनो भाख्यो सार, तणि तत्त्व धारूं निरधार ॥२॥
 कुगुरु कुदेव कुधर्म परिहरूं, मिथ्यामति संगति नवी(वि)करूं,
 देव सदा जांहरू (जूहारूं) मनरूलि, छतइ योगि वांदुं गुरु वली ॥३॥
 देवतणी सामग्री विना, करवी एक चईतवंदना,
 पूर्व दिसिनइं साहमा रही, एह वात सुधि सदही ॥४॥
 दिन प्रति गणवा दस नोकार, सुधो भाव धरि निरधार,
 आगल पाछल पोहोचाडुं वली, जो न गणाय कारण भणी ॥५॥
 नोकारसि(सी) तणुं पचखाण, करवुं नित उगमतइं भाण,
 रात्रिं पणि करवो दुविहार, कारणि जयणा कोईक वार ॥६॥
 व(वा)सर प्रति देहरइ दोकडा, पांच मुकवा मे रोकडा,
 साधारणनइं ज्ञान अमारि, दोकडा पाँच पाँच मन धारिं ॥७॥
 जे मोटि दस आसातना, देहरइ टालुं एकमनां,
 पाणि भोजन नइं तंबोल, वांहणि मेहूण सयण कल्लोल ॥८॥
 वडीणि(नी)त नइं लोहडीनि(नी)त, थुं(थूं)क जुवटुं वरजु नित,
 देवगभारइ ए टालीइ, तो समकित सुधुं पालीए (इ) ॥९॥
 पिहलइं व्रत मोटा त्रस जीव, संकलपी(पि) नि[र]पीराध अजि(जी)व,
 न हणुं क्रम बालादिक तणी, जयणा आप कुटंबह भणी ॥१०॥
 कन्या गाय भोमिनइं भाख्य, थापी(पि)णमोसो कुडि साख्य,
 ए मोटां जे जु(जू)ठां पांच, तेह तणो परिहरूं प्रपंच ॥११॥
 खात्र खणी चोरि नवी करूं, वाट पाडि कोइनुं नवि हरूं,
 राजडंड जेहथी होय, अदतादाननुं पचवु(खु) सोय ॥१२॥
 दाणचोरि वरसइं मोकली, रूपइया सोनि सवी(वि)मली,
 लाधी वस्तु घणीनइं दीउं, घणी न मिलइ अरध धर्मइं दीउं ॥१३॥
 चोथइ व्रत कायाइं सदां, पालुं जिम पामूं संपदा,
 मन वचनि जयणा योइ, ब्रह्मव्रत मुझ एणी परि होइ ॥१४॥

पांचमईं परिग्रहनुं पचखाण, इच्छइं कीधुं परिमाण,
 धन रूपईया पांच हजार, धान तणा मण त्रणि हजार ॥१५॥
 वाडि(डी)खेत तणो परिहार, घर खडकीबध कलपइ च्यार,
 हाट पांच रूपुं मण एक, हेम सेर दस राखुं छेक ॥१६॥
 कुटि मोकली भणसइ च्यार, वली मोकली पांच वखारि,
 पांच फरत खानां राखी(खि)यां, चोपद ते पणि [इहां] भाखी(खि)यां ॥१७॥
 गाय भूइंसनइं बोकडी, पांच पांच अधकी आरवडी,
 पांच जोडि धुरंधर तणी, पांच दास-दासी तिम गणी ॥१८॥
 जहवेर मुझ कलपइ बे सेर, करि संवर टालुं भवफेर,
 साकर खांड तेल घी गोल, मण ब-बे सइं छाकाछेल ॥१९॥
 सेर अग्यार कपु(पू)र प्रमार(ण), कस्तुरी नव टांक वखाणि
 सुझइ सोपारी मण वीस, केसर कलपइं टांक च्यालीस ॥२०॥
 पांच सेर हींगलो सिंदूर, वरस दिवस माहरइं भरपूर,
 साडला नइं कपडा च्यालीस, वली कपासीआ भण पांचवीस ॥२१॥
 गंधिआणुं भण कलपइ वीस, वणिज काजि मुझ वसु जगीस,
 पांच हजार रूपैया तणूं ए सर्वमान वरस प्रति गणुं ॥२२॥
 सजनादिक कारणि उपदसी ? जयणा सु(सू)क्षम मनि वसी,
 एणिपरि लीधुं व्रत पांचमुं, अतीचार टाली दुख दमुं ॥२३॥

ढाल - २

छटुं दिसी(सि) परिमाण, व्रत हवइ आवरूं,
 चिहूं (हुं) दीसी (दिसि) गाऊ सोलसइं ए ॥१॥
 जलवट-थलवट मान, ए सवी(वि) जाणवुं,
 जिहां वसुं तिहां थकी ए ॥२॥
 ऊंचुं निंचूं(नीचुं)बार, गाऊ जायवुं
 कगल कासी(सि)दनी जयणा ए ॥३॥
 व्रत सातमुं हवइ सार, रंगि आदरूं,
 मान भोग-उपभोगनुं ए ॥४॥

दिन प्रति सचित वीस, पांच विगय वली,
 साठि द्रव्य मुझ मोकलां ए ॥५॥
 वाहणी(वाणहि?) जोडां पांच, तंबोल, अध सेर,
 वख्र वि(वी)स मुझ मोकलां ए ॥६॥
 कुसुम भोग नि[षे]ध, जयणा कारणि,
 पांच वेहलि छ गाडला ए ॥७॥
 अवर वाहन वली सात, उंट तुरंगम,
 पोठी बलद सहू मली ए ॥८॥
 संपुन सय्या सात, आसन ओग(णि)णीस,
 सेर डोढ विलइपन ए ॥९॥
 अब्रहम तणो निषेध, गाऊ च्यालीस
 चिहू(हुं) दिसी(सि) दिन प्रति मोकलुं ए ॥१०॥
 मासइं नाहण पांच, खलकंकोडिइं,
 नित अंघोल बे मोकली ए ॥११॥
 दिन प्रति भात अधमण, पाणि(णी) छ घडा,
 पीवा वावरवा थईए ॥१२॥
 अनंतकाय बत्रीस, बावीस अभख्य,
 जावजीव कलपइ नही ए ॥१३॥
 गहूं चोखा तिल जारि, चोला मठ चिणा,
 मग अडदनइं बाजरी ए ॥१४॥
 कलथी बरटी कांग-अलसी ओली(लि)या,
 तुयरि झालर जव मेथी ए ॥१५॥
 नागली लांग मसुर, चीणो कोदरा,
 धानजाति मुझ मोकली ए ॥१६॥
 अवर सवइं पचखाण, राजकदैवकइं,
 कालादि तगरणि जयणा ए(?) ॥१७॥
 श्रीफल आंबा जाति, गोटा शेष(ल)डी ?
 चोला गुला(वा)र तणीं फली ए ॥१८॥

चणा फलीनी जाति, सूआनि(नी) भाजी,
 भाजी तांदलजा तणी ए ॥१९॥
 डोडि(डी)डाडिम पान, पहोक गहूतणो,
 बाजरी जारिनो मोकला ए ॥२०॥
 तुरिआं आरी(रि)आं जाति, खीजडि(डी) खडबु(बू)जां,
 केलां ली(लीं)बु ओढवां ए ॥२१॥
 कोठ सीं(शिं)घोडा द्राख, निलुआ कारिलां,
 गलो सरघुओ ली(लीं)बडो ए ॥२२॥
 टींठुरां कंकोडा, सेलडी सोपारि(री),
 बि(बी)जरूं नइ करमदा ए ॥२३॥
 आबुआ निवाहलो लींबू(बु) सफरजन,
 अरणी अगथी(थि)आनी फली ए ॥२४॥
 केला आंबलां सार, दातणनि(नी)जाति,
 आउलि अघाडों लिं(लीं)बडो ए ॥२५॥
 बीजी नीलवणि जाति, सघली आखडी,
 अरडु(डू)सो मुझ मोकलो ए ॥२६॥
 पनर करमांदान, आजीवका हेतइं,
 जावजीव मइं वरजवा ए ॥२७॥
 वरस प्रति व्यापार, पांच हजारनो,
 घरनुं भाडुं मोकलुं ए ॥२८॥
 दिन प्रति चुहला पांच, माथा गुथवा सात,
 अघी(धि)क[मटूं] सुझइं नही ए ॥२९॥
 दिन प्रति मण पांच, मुझनइं मोकलुं,
 दलवुं खांडवुं भरडवुं ए ॥३०॥
 विहवापगरणि(?) काजि, जयणा अधिकनि(नी),
 बार सेर वलि(ली) सेकवुं ए ॥३१॥
 नित पाणी पाट एक, माटि टोपला,
 वरसइं च्यार चीर मोकला ए ॥३२॥

दस भण खारूं शाम्ब, वीस मण आंबली,
 दस मण मीतुं मोकलुं ए ॥३३॥
 मध तणो निषेध, धोणि(णी) आठज,
 मासइं धोणी मोकली ए ॥३४॥
 सगपणनइ समंध, विहवा मेलवा,
 च्यार सु(सू)झइ वरसना ए ॥३५॥

ढाल - ३

हवइं पालुं व्रत आठमुं अनरथडंड टालुं
 दुरध्यान पाप आदेसथी, खप करि(री)मन वालुं,
 बारे व्रत मुझ मन वस्यां ॥१॥
 चोर मारंतो नवी(वि)जोडं, सति(ती) चढति(ती)काठि,
 रमता भवाईआ नवी(वि) योडं, न जाडं सोकठां वाटइ
 बारे व्रत मुझ मन वस्यां ॥२॥
 सुडि (सूडी) पाली कटारडी, चूहलेतरूं अगनि,
 विणि दाखीण आपु नहिं, न थाडं परमादइं मगन
 बारे व्रत मुझ मन वस्यां ॥३॥
 नोमइं सामायक व्रतइं, पडिकमणुं सोई,
 मासइं दस पोहचाडवां, परमाद गमाई,
 बारे व्रत मुज मन वस्यां ॥४॥
 दसमइं देसावगासी(सि)इं, चउद नि[य]म संभारूं,
 साझइं संखइंपुं वली, मनथी न वी(वि)सारूं
 बारे व्रत मुज मन वस्यां ॥५॥
 अग्यारमइ पौषध व्रतइं, वरसइं पोसइ एक,
 रूडि परि आराधवो, मन धरि(री) वी(वि)वेक,
 बारे व्रत मुज मन वस्यां ॥६॥
 अतित[थ]संविभाग व्रत बारमइं, करूं साधनि(नी)भगतइ,

साधवी श्रावक श्राविका, छतइ योगि संयुगत,
बारे व्रत मुज मन वस्यां ॥७॥

चार आगार संयुत ए, पालुं पचखाण,
छ छींडी छ मोकली, सुणयो गुण जाण,
बारे व्रत मुज मन वस्यां ॥८॥

पचखाणभंगइं करूं, एकासणुं एक,
श्रीगुरु प्रचरण पसाउलइं, मुझ हयो विवेक
बारे व्रत मुज मन वस्यां ॥९॥

राजा गण बलवंतनो, देवता अभियोग
गुरुनिग्रह आजीविका, छ छींडी योग
बारे व्रत मुज मन वस्यां ॥१०॥

अन्नत्थणाभोगेणं सही, सहसागारेणं,
महत्तरागारेणं सव (व्व), समाहिवत्तिआगारेणं
बारे व्रत मुज मन वस्यां ॥११॥

जाणो च्यार आगार ए, एणे पचखाण,
भाजे नही मुझ इम कहयुं, श्रीगुरु गुण जाणि
बारे व्रत मुज मन वस्यां ॥१२॥

संवत सोलते ब्यासीइं, ऊचर्या व्रत बार,
श्रीविजयाणंदसूरी(रि)कहनइं, तरवा संसार
बारे व्रत मुज मन वस्यां ॥१४॥

श्राविका तेजबाई तणो, ए व्रत सज्जाय,
देवचंद्र मुनि इम भणइ, एह सुगति उपाय,
बारे व्रत मुझ मन वस्यां ॥१५॥

छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥